

Vol 3 Issue 10 Nov 2013

ISSN No : 2230-7850

Monthly Multidisciplinary
Research Journal

*Indian Streams
Research Journal*

Executive Editor

Ashok Yakkaldevi

Editor-in-chief

H.N.Jagtap

Welcome to ISRJ

RNI MAHMUL/2011/38595

ISSN No.2230-7850

Indian Streams Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial Board readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho Federal University of Rondonia, Brazil	Mohammad Hailat Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken, Aiken SC 29801	Hasan Baktir English Language and Literature Department, Kayseri
Kamani Perera Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka	Abdullah Sabbagh Engineering Studies, Sydney	Ghayoor Abbas Chotana Department of Chemistry, Lahore University of Management Sciences [PK]
Janaki Sinnasamy Librarian, University of Malaya [Malaysia]	Catalina Neculai University of Coventry, UK	Anna Maria Constantinovici AL. I. Cuza University, Romania
Romona Mihaila Spiru Haret University, Romania	Ecaterina Patrascu Spiru Haret University, Bucharest	Horia Patrascu Spiru Haret University, Bucharest, Romania
Delia Serbescu Spiru Haret University, Bucharest, Romania	Loredana Bosca Spiru Haret University, Romania	Ilie Pinteau, Spiru Haret University, Romania
Anurag Misra DBS College, Kanpur	Fabricio Moraes de Almeida Federal University of Rondonia, Brazil	Xiaohua Yang PhD, USA Nawab Ali Khan College of Business Administration
Titus Pop	George - Calin SERITAN Postdoctoral Researcher	

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India	Iresh Swami Ex - VC. Solapur University, Solapur	Rajendra Shendge Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur
R. R. Patil Head Geology Department Solapur University, Solapur	N.S. Dhaygude Ex. Prin. Dayanand College, Solapur	R. R. Yaliker Director Managment Institute, Solapur
Rama Bhosale Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel	Narendra Kadu Jt. Director Higher Education, Pune	Umesh Rajderkar Head Humanities & Social Science YCMOU, Nashik
Salve R. N. Department of Sociology, Shivaji University, Kolhapur	K. M. Bhandarkar Praful Patel College of Education, Gondia	S. R. Pandya Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai
Govind P. Shinde Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai	Sonal Singh Vikram University, Ujjain	Alka Darshan Shrivastava Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar
Chakane Sanjay Dnyaneshwar Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune	G. P. Patankar S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka	Rahul Shriram Sudke Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore
Awadhesh Kumar Shirotriya Secretary, Play India Play (Trust),Meerut	Maj. S. Bakhtiar Choudhary Director,Hyderabad AP India.	S.KANNAN Ph.D , Annamalai University,TN
	S.Parvathi Devi Ph.D.-University of Allahabad	Satish Kumar Kalhotra
	Sonal Singh	

**Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.isrj.net**

कृतियुक्त अध्ययन – एक गुणवत्तापूर्ण उपक्रम

सोनवणे संभाजी लक्ष्मण

शारदाबाई पवार महिला शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, बारामती.

सारांश : शालेय पटसंख्या टिकवून ठेवणे, शैक्षणिक गुणवत्ता वाढविणे, विविध शैक्षणिक उपक्रमांची प्रभावी अंमलबजावणी करणे, भौतिक सोयी सुविधांना दर्जा वाढविणे, विद्यार्थ्यांना आनंददायी व गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देण्यासाठी अचूक अध्यापन पध्दतीची निवड व त्याची परिणामता आजमावणे उपक्रमासाठी राज्य व केंद्र शासनाकडून उपलब्ध होणा-या निधीचा शोध घेणे तो उपलब्ध करणे व त्याचा उचीत उपयोग करणे. खाजगी शिक्षण संस्थांशी स्पर्धा करणे, जिल्हा परिषदेने निर्माण केलेल्या चावडी वाचन, शाळासुधार, इंग्रजी स्पेलिंग पाठांतर, ई लर्निंग, शिष्यवृत्ती परीक्षांसाठी प्रोत्साहन देणे, संस्कार वर्गातील सातत्य टिकवून ठेवणे. मुलींच्या शिक्षणाकडे जाणीवपूर्वक लक्ष देणे. दत्तरांचे ओझे कमी करून स्वगतीने अध्ययन प्रवृत्ती विकसीत करणे. डी.पी.ई.पी., स्नार्ट. पी.टी. यांचा शैक्षणिक दर्जा सुधारणेसाठी उपयोग करणे. शिक्षकांच्या गुणवत्तेत वाढ घडवून आणणेसाठी उपाययोजना व उपक्रमांचे आयोजन करणे. शिक्षकांच्या शिक्षण बाह्य कृतीवर नियंत्रण ठेवणे व शालेय समाजात बालकांच्या मध्ये रममाण व एकरूप होऊन एकात्मता पावण्याची वृत्ती त्यांच्यात निर्माण करणे. प्राथमिक शिक्षणाचे महत्व पालकांना पटवून देणे, जिल्हा परिषदेच्या शाळांचा दर्जा कमी नाही हे दाखवून देणे. या सारखे कित्येक आव्हाने जिल्हा परिषद व त्या अंतर्गत येणा-या शिक्षण प्रणालीतील प्रत्येक घटकांसमोर आहेत.

प्रस्तावना :

या सर्व समस्यांना अथवा आव्हानांची पुर्तता करता करता विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनाकडे दुर्लक्ष होऊ नये म्हणून शासनाचे कांतीज्योती, सावित्रीबाई फुले शैक्षणिक गुणवत्ता विकास योजना, दारिद्र्य निर्मुलनासाठी क्षमता वृद्धी योजना, चावडी वाचन, हस्ताक्षर सुधार योजना, पाठ पाठांतर योजना, नंदादिप प्रकल्प, इ. लर्निंग, माझी समृद्ध शाळा, विविध प्रकारच्या शिष्यवृत्ती योजना, संस्कार वर्ग, सेमी इंग्रजी, सर्व शिक्षण अभियानांतर्गत विविध सुविधा या सारख्या अनेक उपाययोजना – उपक्रम महाराष्ट्र शासनाने व जिल्हा परिषदेने हाती घेतलेले आहेत. या उपक्रमापेक्षा जास्त परिणामकारक ठरू शकेल असा विश्वास असलेला एक उपक्रम म्हणजे कृतियुक्त अध्ययन पध्दती.

शैक्षणिक वर्ष 2012-13 पासून पुणे जिल्ह्यातील भोर तालुक्यात प्रायोगिक तत्वावर हा उपक्रम प्रथमतः सुरू करण्यात आला व शैक्षणिक वर्षापासून क्रमाक्रमाने उर्वरित तालुक्यातील निवडक शाळांमधून सुरू करण्यात आलेला आहे. या उपक्रमाच्या अनुशांगाने शिक्षकांच्या विविध बाबतीत असलेल्या प्रतिक्रिया जाणून घेणेसाठी संशोधकाने संशोधन केलेले आहे त्याचा संक्षिप्त आढावा.

समस्या विधान :-

कृतियुक्त अध्ययन उपक्रमातील गुणवत्तेचा शोध.

संशोधन समस्या :-

बारामती तालुक्यातील प्राथमिक शाळांतील कृतियुक्त अध्ययन उपक्रमाची गुणवत्ता व त्यात येणा-या अडचणींचा शोध घेणे.

कार्यात्मक व्याख्या :-

1. बारामती तालुका – पुणे जिल्ह्यातील तालुक्याचे महत्वाचे ठिकाण.
2. प्राथमिक शाळा – शैक्षणिक व्यवस्थेतील मुलभूत स्तर, अथवा इ. 1 ली ते इ. 4 थी पर्यंत वर्ग असलेला स्तर
3. कृतियुक्त अध्ययन – ज्ञानप्राप्ती व ज्ञान समृद्धीसाठी शैक्षणिक परिणामातील वर्तनाची प्रत्यक्ष स्व अनुभूती घेणे व त्यासाठी क्षमतेनुसार स्वगतीने विविध प्रकारचे ज्ञान कौशल्य आत्मसात करण्याची प्रक्रिया.
4. उपक्रम – उद्दिष्ट साध्यतेसाठी व ध्येयाप्रत पोहचण्यासाठी आयोजित केलेली कृती अथवा कृतींचा संच.
5. गुणवत्ता – ज्ञानात्मक भावात्मक व क्रियात्मक क्षेत्रातील विविध क्षमतांचा विकास.
6. शोध – शैक्षणिक परिस्थितीतील विद्यार्थी वर्तनातील बदलांचा मागोवा घेण्याच्या हेतुने केलेले उपाययोजना.

उद्दिष्टे :-

1. ABL उपक्रम प्रशिक्षणाबाबत शिक्षकांच्या प्रतिक्रिया जाणून घेणे.
2. ABL उपक्रमाबाबत शिक्षकांचे दृष्टीकोन जाणून घेणे

3. ABL उपक्रमाच्या गुणवत्तेचा शोध घेणे.

4. ABL उपक्रमाबाबत येणाऱ्या अडचणींचा शोध घेणे.

गृहितके :-

1. प्राथमिक शाळेत गुणवत्ता वाढीसाठी विविध प्रकारच्या उपक्रमांचे आयोजन करण्यात येते.
2. गुणवत्ता वाढीसाठीच्या उपक्रमाच्या आयोजनात विविध प्रकारच्या अडचणी येतात.

परिचलपना :-

1. ABL उपक्रमाचे योग्य नियोजन केल्यास उपक्रम परिणामकारक होण्यास व येणा-या अडचणींचे प्रमाण कमी होण्यास मदत होते.

संशोधन चले :-

1. आश्रयी चले – ABL उपक्रमाबाबत विद्यार्थी शिक्षकांचा असलेला दृष्टीकोन, मते विचार.
2. बाह्य चले – शिक्षकांची शैक्षणिक पात्रता, विद्यार्थ्यांचे वय, लिंग, कोटुंबिक व सामाजिक परिस्थिती, शालेय वातावरण.

व्याप्ती व मर्यादा :-

व्याप्ती :-

महाराष्ट्रातील जिल्हा परिषदांच्या व खाजगी संस्थाद्वारे चालविण्यात येत असलेला सर्व अनुदानिक विना अनुदानित प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थी व शिक्षकांना संशोधनातील निष्कर्ष लागू पडतील.

मर्यादा :-

1. प्रस्तुत संशोधन हे बारामती तालुक्यातील मराठी माध्यमाच्या प्राथमिक शाळेतील 18 शाळातील शिक्षकांपुरते मर्यादीत आहे.
2. ABL या उपक्रमाच्या अनुशांगाने शिक्षकांच्या विविध प्रतिक्रियांचा विचार करण्यात आलेला आहे.
3. संशोधनातील निष्कर्ष शैक्षणिक वर्ष 2013-14 या शैक्षणिक वर्षाकरीता लागू राहतील.
4. ABL उपक्रमांतर्गत असलेल्या इ. 4 थी या वर्गाला अध्यापन करणा-या शिक्षकांचा विचार करण्यात आलेला आहे.

महत्त्व :-

विद्यार्थ्यांना आनंददायी व गुणवत्तापूर्ण शिक्षण मिळण्यासाठी आयोजित करावयाच्या उपक्रमांपैकी ABL हा उपक्रम शाळांचा दर्जा वाढविण्यास निश्चितच उपयुक्त ठरेल. या उपक्रमाचे कार्यक्षमपणे आयोजन करण्यासाठी

दारिद्र्य निर्मुलन क्षमता वृद्धी या योजने अंतर्गत प्राप्त होणा-या केंद्र शासनाचा नाविन्यपूर्ण उपक्रम म्हणून निधी प्राप्त करून दिलेला आहे. या निधीचा कार्यक्षमतेने उपयोग होईल. या साठी कृतीयुक्त अध्ययनातील शाळांमधील पटसंख्या वाढविणे शक्य होणार असून शिक्षणातील गोडी निर्माण होऊन विद्यार्थ्यांचे गळतीचे प्रमाण कमी होऊन उपस्थितीचे प्रमाण वाढण्यास निश्चितच मदत होईल. विद्यार्थ्यांचा उत्साह वाढणे, दप्तरांचे ओझे कमी होणे, स्वतःच्या गतीने शिकण्याची संधी उपलब्ध होणे, गैरहजर राहिले असता शैक्षणिक नुकसान न होणे, अती प्रगत विद्यार्थ्यांना स्वतःच्या क्षमतांप्रमाणे अध्ययन करता येणे, प्रत्येक विद्यार्थ्याला त्याच्या गरजेनुसार शिक्षकांचे अध्ययन करण्यासाठी अशा विविध फायद्यांमुळे ABL हा उपक्रम शैक्षणिक गुणवत्तत विकासाच्या दृष्टीने शिक्षणप्रणातील प्रत्येक घटकाला दीपस्तंभाप्रमाणे मार्गदर्शक ठरेल.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी सर्वेक्षण पध्दतीची निवड केलेली आहे.

संशोधन पध्दत निवडण्याचे समर्थन :-

1. शिक्षकांचे दृष्टीकोन, प्रवृत्ती मते, विचार व वर्तन प्रकार या विषयी माहिती मिळविण्यासाठी ही पध्दत उपयुक्त ठरते.
2. जनसंख्येतील नमुना गटाच्या वैयक्तिक पातळीवरून प्रतिक्रिया जाणून घेणे व त्याच्या अचूक नोंदी करणे. संशोधकास शक्य नसल्याने ही पध्दत उपयुक्त वाटते.

जनसंख्या :-

1. बारामती तालुक्यातील पंचायत समिती अंतर्गत येणा-या जिल्हा परिषदेच्या सर्व शाळांतील शिक्षक.
2. इ. 4 थी च्या वर्गाला अध्यापन करणारे सर्व शिक्षक.

न्यादर्श :-

1. न्यादर्शाची निवड यादृच्छिक लॉटरी पध्दतीने 18 शाळा निवडलेल्या आहेत.
2. निवडलेल्या 18 शाळांपैकी इ. 4 थी च्या वर्गाला अध्यापन करणारे सर्व शिक्षक.

संशोधन साधने :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधकाने निरीक्षण तंत्राचा व प्रश्नावली या साधनाचा उपयोग केलेला आहे.

संशोधन साधनाचे स्पष्टीकरण :-

1. ABL उपक्रमावर आधारीत शिक्षकांकरिता प्रश्नावलीची निर्मिती.
2. तज्ज्ञ परीक्षकाकडून परीक्षण व त्यानुसार योग्य ते बदल.
3. प्रश्नावलीचा पथदर्शी अभ्यास.
4. पुनर्रचित प्रश्नावलीचे स्व उपस्थित राहून वितरण व संकलन केले.
5. संकलित माहितीचे कोश्टकीकरण, विश्लेषण व अर्थनिवर्चन व निष्कर्ष मांडणी.

संख्याशास्त्रीय विश्लेषण :-

ABL उपक्रमाची गुणवत्ता जाणून घेण्यासाठी शिक्षकांना 30 प्रश्न विचारण्यात आलेले होते. ज्या शाळेत हा उपक्रम आयोजित केला जात आहे त्याच शाळेतील शिक्षकांच्या प्रतिक्रिया जाणून घेण्यात आल्या, त्यासाठी काही प्रश्न विधानात्मक, काही पडताळा दर्शविणारे तर काही पदनिश्चयन स्वरूपाचे होते. काही प्रश्नांचे स्वरूप होय नाही या प्रकाराचे तर काही प्रश्नांना बहुपर्याय दिले असून प्रतिक्रियांच्या आधारे संकलित झालेल्या माहितीचे कोश्टकीकरण करून अर्थनिवर्चन करून विविध निष्कर्ष काढलेले आहेत.

निरीक्षण व अर्थनिवर्चन व निष्कर्ष :-

18 व्या प्रात्यक्षिक शाळांतील ABL उपक्रमाच्या अनुशंगाने शिक्षकांच्या प्रतिक्रिया जाणून घेणेसाठी 100 चे प्रश्न - प्रश्निकाचा कालावधी, प्रश्निका तंत्राचा व साहित्याची उपलब्धता आणि ABL उपक्रमाच्या अनुशंगाने मुलभूत माहितीचे असलेले ज्ञान या उपक्रमाच्या अनुशंगाने येणा-या अडचणी व दृष्टीकोन जाणून घेण्याचा प्रयत्न केला असता खालील निष्कर्ष मिळाले आहेत.

अ) प्रश्निकाविषयक निष्कर्ष :-

- 1) ABL उपक्रमाच्या प्रतिक्रिया जाणून घेण्यासाठी निवडण्यात आलेल्या शाळांतील सर्व शिक्षकांचे ABL प्रश्निका झालेले आढळून आले यावरून प्रश्निकाधीचे प्रमाण 100: आहे.
- 2) दोन दिवसाचे प्रश्निका झालेल्या शिक्षकांचे प्रमाण 16.67%, 3 दिवसांचे

प्रश्निका झालेल्या शिक्षकांचे प्रमाण 72.22% आढळून आले. तर चार दिवस प्रश्निका झालेल्या शिक्षकांचे प्रमाण 11.11% इतके होते. परंतु 4 दिवसांपेक्षा जास्त प्रश्निका झालेल्या शिक्षकांचे प्रमाण 0% आढळून आले. यावरून प्रश्निका घेणा-यांचे प्रमाण 100% असले तरी प्रश्निकाचा कालावधी मात्र वेगवेगळा होता. प्रश्निकाचा कालावधी सर्वासाठी विविष्ट, समान व ठराविक असावा.

3) प्रश्निका कालावधी पुरेसा होता असे मत 61.11% शिक्षकांनी व्यक्त केले तर प्रश्निका कालावधी पुरेसा नव्हता. असे 38.89% शिक्षकांनी मत व्यक्त केले यावरून प्रश्निकाबाबत असमाधानी असणा-या शिक्षकांचे प्रमाण दुर्लक्ष करण्याजोगे नाही.

4) प्रश्निका कालावधीबाबत असमाधानी असणा-या शिक्षकांपैकी 71.42% शिक्षकांनी हा कालावधी किमान एक आठवडा असावा तर हा कालावधी 3 ते 4 आठवडे असावा असे 28.58% शिक्षकांना वाटते यावरून प्रश्निका कालावधीचे प्रमाण वाढविणे आवश्यक आहे

5) प्राप्त झालेले शिक्षण पुरेसे व उपयुक्त होते असे 55.56% शिक्षकांना वाटते तर 44.44% शिक्षकांना पुरेसे असले तरी ते समाधानकारक व फारसे उपयुक्त नव्हते असे वाटते. प्रश्निकाची उपयुक्तता वाढविणे गरजेचे आहे.

6) प्रश्निकातील तज्ज्ञ व साहित्याचा दर्जा हा साधारण असल्याचे मत 11.11% शिक्षकांनी तर दर्जा बरा असल्याचा अभिप्राय 5.55% शिक्षकांनी व्यक्त केला असे असले तरी प्रश्निकाचा दर्जा चांगला असल्याचे मत 52.77% शिक्षकांनी मत व्यक्त केले. तर दर्जा उत्तम असल्याचे मत 22.22 % शिक्षकांनी मत नोंदविले. दर्जा मध्यम असल्याचे मत 8.35% शिक्षकांना वाटते. यावरून प्रश्निकातील तज्ज्ञ व साहित्याचा दर्जा सरासरीने चांगला असल्याचे आढळून आले.

7) प्रश्निकाचा दर्जा चांगला असला तरी आणखी प्रश्निकाची गरज असल्याचे 66.73% शिक्षकांनी मत व्यक्त केले आहे.

ब) ABL उपक्रमातील मुलभूत माहितीविषयी निष्कर्ष :-

8) पाठ्यपुस्तक, पाठ्यक्रम आणि अभ्यासक्रमाची विशिष्ट पध्दतीने सांगड घातल्याचे 61.11% शिक्षकांना ओळखता आले. तर 38.89% शिक्षकांना सांगता आले नाही. यावरून ABL उपक्रमाच्या वैशिष्ट्याबाबत अचूक ज्ञान होणे आवश्यक आहे.

9) ABL उपक्रमात मेन लॅडरमध्ये वैयक्तिक कृतीचा तर साईड लॅडर मध्ये गट कृतीचा समावेश होतो याची माहिती 72.22% शिक्षकांना असल्याचे तर 27.78% शिक्षकांना माहिती नसल्याचे आढळून आले.

10) मेन लॅडर मध्ये भाषा, इंग्रजी, गणित, पर्यावरण, विज्ञान, इतिहास, भूगोल आणि नागरिकशास्त्र या विषयांचा समावेश होतो. तसेच साईड लॅडरमध्ये सकाळ व दुपार सत्रातील उपक्रमांचे दोन भाग अनिवार्य असतात याची जाणीव 100: शिक्षकांना असल्याचे आढळून आले.

11) साईड लॅडर साडीचे लोगो सर्व विषयासाठी समान परंतु मेन लॅडरच्या लोगो पेक्षा हे अचूक विधान केवळ 33.33% शिक्षकांना ओळखता आले. यावरून साईड व मेन लॅडरमध्ये समाविष्ट केल्या जाणा-या विषयातील समानता व वेगळेपण या विषयी अचूक माहिती नसणा-या शिक्षकांचे प्रमाण तुलनेने खुपच आहे.

12) समुह थाळीमध्ये साईड लॅडरच्या कृती समान असतात हे केवळ 44.40% शिक्षकांना सांगता आले यावरून साईड व मेन लॅडरमधील कृतींची वैशिष्ट्ये बहुतांशी शिक्षकांना म्हणजे 55.60: शिक्षकांना माहित नाही.

13) समुह थाळी पध्दतीतील टप्प्यांची संख्या, समुह थाळीच्या परीघावरील रंगांचे निर्देशक 100: शिक्षकांना अचूक माहिती असल्याचे आढळून आले.

14) अध्ययन प्रक्रियेतील बालकाच्या अध्ययन प्रवाहाचे टप्पे म्हणजे माईल स्टोन आणि डाव्या कोप-यातील लोगो कृतीचे वर्णन दर्शवितो तर उजव्या कोप-यातील खालचा क्रमांक कार्डचा क्रमांक आहे. वरील क्रमांक कार्डचा क्रम आणि संख्या दर्शवितो हे केवळ 66.67 शिक्षकांना माहित असल्याचे आढळून आले. यावरून 100: उपक्रमामध्ये महत्वपूर्ण संज्ञा व संकल्पनांची माहिती सर्व शिक्षकांना नसल्याचे दिसून आले.

15) अध्ययन कार्डावरील बाहेरचे रंग इयत्ता दर्शवितात तर परीघातील मध्यमागी दर्शविलेला अंक हा विद्यार्थी गट व कृतीच्या मदतीचा क्रमांक दर्शवितो याविषयी 100% शिक्षकांना माहिती असल्याचे आढळून आले.

16) भाषा आणि परिसर विज्ञान विषयासाठी प्राणी व फळे हा लोगो वापरला जातो हे 55.50% शिक्षकांना माहिती असून 44.50% शिक्षकांना मात्र भाषा व परिसर विज्ञानासाठी अचूक लोगो कोणता हे ओळखता आले नाही.

17) साहित्य व इयत्तांची सांगड घालण्यासाठी इयत्ता 4 थी साठी कोणत्या रंगाच्या चौकटी वापरल्या जातात हे 83.33% शिक्षकांना माहित असले तरी अचूक रंगांची चौकट ओळखता न आलेल्या शिक्षकांचे प्रमाण दुर्लक्ष करण्यासारखे नाही.

18) प्रत्येक गटात प्रत्येक गटाची मूले येतील या तत्वाला प्राधान्य देण्याचे ABL उपक्रमामध्ये सूचीत केल्याची स्पष्ट जाणीव फक्त 55.50% शिक्षकांना तर उर्वरित 44.50% शिक्षकांना या तत्वाची जाणीव नसल्याचे आढळून आले. |ठस् उपक्रमाचे गट तत्व सर्व शिक्षकांना माहित असणे आवश्यक आहे.

क) ABL उपक्रमाबाबतचे विविध दृष्टीकोन विषयक निष्कर्ष :-

20) ABL उपक्रम शैक्षणिक दृष्ट्या योग्य असल्याचे केवळ 22.22% शिक्षक तर सद्याच्या शिक्षण पध्दत आणि |ठस् उपक्रमामध्ये फरक जाणवत नसल्याचे 33.33% शिक्षक आणि सद्याच्या शिक्षण पध्दतीत उत्तम पर्याय म्हणून 44.45% शिक्षक अभिप्राय व्यक्त करतात. यावरून ABL उपक्रम निश्चितच स्तुत्य उपक्रम आहे. याविषयी संदिग्धता आढळून आली.

21) ABL उपक्रमांमध्ये साहित्य उपलब्धते बाबत प्रतिक्रिया जाणून घेतली असता साहित्या पुरेशे व योग्य वेळेत प्राप्त झाल्याने साहित्या उपलब्धते बाबत तक्रार करून उपयोग नसल्याचे 10.10 % शिक्षकांना वाटते तर साहित्य अपूर्ण पण योग्य वेळेत प्राप्त झाले आहे असे 21.18% शिक्षकांनी मत व्यक्त केले, तर साहित्य पुरेशे, परंतु वेळेत उपलब्ध झालेले नाही असे 66.73% शिक्षकांना वाटते यावरून साहित्य पुरेशे असले तरी ते साहित्य वेळेवर उपलब्ध करून देण्याची यंत्रणा सक्षम हवी.

ड) ABL उपक्रमाविषयी अडचणी बाबत निष्कर्ष :-

22) हा उपक्रम वेळखाऊ असल्याचे 16.67% शिक्षक आणि उपक्रम राबवितांना जागेची मर्यादा आणि विषय ज्ञान देण्यावर मर्यादा येतात असे 55.56% शिक्षकांना तर सर्व समावेशक मूल्यमापन करता येत नाही असे 22.20% शिक्षकांना वाटते. असे असले तरी ह्या उपक्रमात मूळचे वास्तविक स्तर तयार करता न येणे व हा उपक्रम खर्चीक असल्याचे मत तुलनेने व्यक्त करणा-या शिक्षकांचे प्रमाण केवळ 5.56% इतकेच आढळते, यावरून वेळखाऊ उपक्रम जागेची मर्यादा आणि कमिक विषयांचे ज्ञान देण्यावर मर्यादा या प्रमुख अडचणी प्रामुख्याने जाणवतात.

इ) ABL उपक्रमा बाबत शिक्षकांनी व्यक्त केलेल्या मतांच्या आधारे निष्कर्ष :-

- 1) स्तुत्य उपक्रम, गुणवत्ता वाढवण्यास मदत होते.
- 2) विद्यार्थी गतीने शिकतो, ताण कमी होतो, ज्ञान चिरकाल टिकण्यास मदत.
- 3) कमी पटसंख्ये करीता चांगला -मोठ्या पटसंख्येला राबविण्यास अडचणी.
- 4) ABL उपक्रम चांगला परंतु त्याचे सखोल मार्गदर्शन आवश्यक.
- 5) त्थक्ष अनुभवातून शिक्षण घेतो त्यामुळे परिणामकारक.
- 6) शिक्षणाची गरज.
- 7) वेळखाऊ, जागेची मर्यादा, खर्चीक, जास्त पटसंख्येसाठी उपयुक्त नसलेला उपक्रम.
- 8) शालकांच्या पाल्याच्या अभ्यासक्रम पूर्ततेबाबत तक्रारीचे प्रमाण अधिक.
- 9) कृतीस महत्व त्यामुळे शिक्षणाची आवड कमी असणारे विद्यार्थी मागे राहतात. त्याच विषयासाठी तो विद्यार्थी पुन्हा उपलब्ध होत नसल्याने तयारीत सातत्य राहत नाही.

शिफारशी :-

अ) शिक्षणाबाबत ...

1) शिक्षणाचा कालावधी वाढवावा.

2) शिक्षणाची उपयुक्तता व दर्जा वाढविण्यावर भर द्यावा.

ब) ABL उपक्रमातील संज्ञा, संकल्पना या बाबींची सखोल माहिती देणेबाबत :-

1) ठस् उपक्रमाची वैशिष्ट्ये, संज्ञा, संकल्पना शिक्षकांना समजावून देण्यासाठी प्रशिक्षणाबरोबर समांतर यंत्रणा असावी.

2) न लॅंडर व साईड लॅंडर, समुह थाळी अध्ययनाचे टप्पे विषय व लोगो, साहित्य व इयत्ता, विद्यार्थी गट, इयत्ता व त्यासाठी निश्चित केलेल्या चौकटी आणि रंग याची अचूक माहिती देण्याची साधने उपलब्ध असली तरी शिक्षकांनी या ठिकाणी अचूकता बाळगण्यासाठी प्रयत्न करावेत व त्यात सातत्य ठेवावे.

क) साहित्याबाबत :-

ABL उपक्रमाचे साहित्य पुरेशे व वेळेत उपलब्ध करून देणारी यंत्रणा कार्यक्षम, गतिशील व एकात्मिक स्वरूपात करावी.

ड) शिक्षणातील अडचणीबाबत :-

1) ABL उपक्रमात येणा-या अडचणींचा सातत्याने शोध घेणारी यंत्रणा अस्तित्वात असावी.

2) आलेल्या अडचणींचे निरसन करण्यावर भर हवा.

संदर्भ :-

1) मलता पारसनीस, लिना देशपांडे (1998) – कृतिसंशोधन-नित्यनूतन प्रकाशन, पुणे.

2) भाजी सोनवणे, रामदास काटे-(2013-) कृतिसंशोधन व नवोपक्रम-पायल प्रकाशन पुणे.

3) पुणे जिल्हा परिषद, पुणे शिक्षण विभाग-कृतियुक्त अध्ययन पध्दती शिक्षक प्रशिक्षण पुस्तिका,

4) कृतियुक्त अध्ययन पध्दती शिक्षक प्रशिक्षण कार्यशाळा 2012 व 2013, बारामती.

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal
For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished research paper.Summary of Research Project,Theses,Books and Books Review of publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- * International Scientific Journal Consortium   Scientific
- * OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- *Google Scholar
- *EBSCO
- *DOAJ
- *Index Copernicus
- *Publication Index
- *Academic Journal Database
- *Contemporary Research Index
- *Academic Paper Databse
- *Digital Journals Database
- *Current Index to Scholarly Journals
- *Elite Scientific Journal Archive
- *Directory Of Academic Resources
- *Scholar Journal Index
- *Recent Science Index
- *Scientific Resources Database

Indian Streams Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.isrj.net